

Нонік Валерій Вікторович –
начальник УМВС України в Чернігівській
області

Підстави для висування версії про участь в організованій злочинній діяльності корумпованих працівників правоохоронних органів

У статті розглянуто концептуальні питання щодо підстав з висування версій про участь в організованій злочинній діяльності корумпованих працівників правоохоронних органів.

Проблемні питання організації та здійснення протидії організованій злочинності активно досліджуються представниками практично всіх юридичних наук. Однак, незважаючи на множинність запропонованих дефініцій, загально визнаного поняття організованої злочинності досліджень не вироблено. Разом з тим, існують певні ознаки, які більшість дослідників розглядають як неодмінні атрибути (елементи) існування саме організованої злочинної групи.

Як справедливо вважає більшість дослідників, до таких ознак відноситься наявність стійких зв'язків організованих злочинних груп (співтовариств) з корумпованими працівниками державних органів [1; 2; 3; 4]. Дана ознака, на нашу думку, обґрунтовано була включена й до визначення організованої злочинності, запропонованого експертами ООН. На їх погляд, організована злочинність являє собою відносно більшу групу стійких і керованих злочинних утворень, що займаються злочинною діяльністю в корисливих інтересах і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насильство, залякування, корупція й розкрадання у [5; 6; 7] великих розмірах.

Основне призначення корумпованих представників державного апарата в системі організованої злочинної групи полягає у забезпеченні безпеки її існування й діяльності. Керівники організованих злочинних груп (співтовариств) чітко усвідомлюють, що найбільший ефект при забезпеченні безпеки злочинних організацій досягається шляхом використання корумпованих працівників правоохоронних органів. Не випадково останніми роками кримінологи відзначають наявність стійкої тенденції до поширення корупції серед співробітників правоохоронних органів [2].

Представники організованої злочинності оперативно реагують на діяльність існуючих “традиційних” і новостворюваних правоохоронних органів, направляючи значні сили й кошти на схиляння до зрадництва працівників цих органів. Мова, насамперед, йде про органи податкової адміністрації та податкової міліції. На сьогодні активного впливу з метою схиляння до зрадництва зазнають керівники середньої ланки даних органів, які здійснюють контрольні й розпорядницькі функції. Природно, що корумпованість керівника підрозділу правоохоронного органу значно знижує, а іноді й повністю нейтралізує зусилля даного підрозділу, спрямовані на боротьбу з організованою злочинністю.

У зв'язку з викладеним, очевидно представляється актуальність досліджень, спрямованих на підвищення ефективності виявлення та викриття корумпованих працівників правоохоронних органів, що співпрацюють з організованими злочинними групами (злочинними співтовариствами).

Одним із пріоритетних напрямів таких досліджень повинна стати розробка версійних програм розслідування, у ході якої виявляються та викриваються

корумповані працівники правоохоронних органів. Першочергове значення тут повинен набути аналіз ознак, відомості про які становлять інформаційну базу для висування версії про участь цих осіб в організованій злочинній діяльності.

Створення інформаційної бази для висування версії про причетність до організованої злочинної діяльності корумпованих працівників правоохоронних органів припускає аналіз двох видів діяльності: кримінальної діяльності організованих злочинних груп і діяльності працівників правоохоронних органів, до функцій яких входить боротьба з організованою злочинністю. Таким чином, інформаційна база (підстава) для висування зазначеної версії може бути створена лише на основі системного аналізу (у тому числі зіставлення) двох інформаційних “потоків”, а саме, інформації:

- 1) про кримінальну діяльність даної злочинної групи (співтовариства);
- 2) про “контрдії” правоохоронних органів, що організовуються представниками для нейтралізації кримінальної діяльності даної групи (співтовариства).

Вжиття дієвих заходів, здатних виявити систему корумпованих зв'язків співробітників правоохоронних органів у конкретному регіоні, не можливе без глибокого та всебічного вивчення криміногенної обстановки в даному регіоні (районі, місті, області). Необхідність здійснення такого аналізу обумовлена, в першу чергу, наступним логічним посиленням: наявність у певному регіоні великої злочинної групи (злочинного співтовариства), що діє протягом тривалого часу без будь-яких істотних “втрат”, саме по собі неможливе без участі в злочинній діяльності цієї групи (співтовариства), що “оберігають” її корумпованих представників місцевих правоохоронних органів.

Успішному створенню солідної інформаційної основи для підтвердження зазначеної загальної версії сприяє збільшення каналів інформації про діяльність певної злочинної групи. При цьому пріоритетне значення, зрозуміло, має аналіз інформації, отриманої в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності. Ефективність і об'єктивність аналізу, безсумнівно, підвищується, якщо зазначена інформація буде зібрана з максимальною повнотою з різних джерел, у цьому випадку відомств, що володіють власними оперативними підрозділами.

Має бути проаналізована інформація, що втримується в аналітичних записках відповідних правоохоронних відомств, звітах і дослідженнях всіх наукових підрозділів, що займаються вивченням злочинності в даному регіоні. Не слід ігнорувати інформацію про діяльність злочинної групи (співтовариства) з “відкритих джерел”, зокрема в публікаціях у пресі. Увага повинна бути приділена не тільки аналізу публікацій, що містили негативну оцінку кримінальної діяльності групи, але й публікаціям, з негативною оцінкою “вторгнення” правоохоронних органів у сферу діяльності даної групи. Крім загальних відомостей про злочинну групу та її спрямованість, це допоможе виявити представників “інформаційної підтримки” групи, у тому числі у правоохоронних органах, що представили “фактуру” для преси.

В результаті аналізу зазначеної інформації можуть бути отримані відомості про: склад організованої злочинної групи; кількість її членів; структуру групи; спрямованість злочинної діяльності; “географію” зазначеної діяльності.

Другий інформаційний потік, як відзначалося раніше, містить у собі відомості про діяльність правоохоронних органів даного регіону, спрямованої на боротьбу з певною злочинною групою (співтовариством).

У цьому разі аналізу підлягають, у першу чергу, офіційні документи, що відображають результати зазначеної діяльності. Маються на увазі насамперед матеріали перевірок, за результатами яких було відмовлено в порушенні кримінальних справ; матеріали припинених кримінальних справ і справ, виробництво по яких припинено; матеріали кримінальних справ, по яких винесені обвинувальні й виправдувальні вироки; матеріали прокурорських перевірок. Аналіз

даних матеріалів повинен бути системним і будуватися з обліком раніше отриманих відомостей про діяльність певної організованої злочинної групи (співтовариства).

У ході даного аналізу повинні бути отримані відповіді на наступні питання:

– чи є які-небудь істотні відмінності в репресивній політиці правоохоронних і судових органів даного регіону, здійснюваної відносно представників певної злочинної групи й представників інших організованих злочинних груп або “неорганізованих” злочинців (насамперед необхідно звернути увагу на підвищену активність правоохоронних органів до “чужих” злочинців, які займаються однорідним видом кримінальної діяльності);

– чи має місце систематичне прийняття явно незаконних або необґрунтованих процесуальних рішень відносно представників даної злочинної групи (співтовариства);

– хто саме із працівників правоохоронних органів найчастіше (оптимальним є визначення процентного співвідношення) приймав зазначені процесуальні рішення й залишав їх без відповідного реагування в ході здійснення контрольних і наглядових повноважень;

– на якій стадії “руху” кримінальної справи відбувається процес припинення карного переслідування відносно представників даної злочинної групи (на стадії порушення кримінальної справи, попереднього слідства (у тому числі обрання запобіжного заходу, його зміни й перевірки обґрунтованості цього, пред’явлення обвинувачення) направлення справи до суду і т.д. Відповідь на дане питання може допомагати у визначенні найбільш “ураженого” корупцією правоохоронного органа даного регіону.

Зазначений підхід відображає “стратегічний рівень” боротьби з корупцією працівників правоохоронних органів на рівні окремого регіону, оскільки дозволяє перейти від виявлення окремих фактів хабарництва окремими співробітниками правоохоронних органів, до виявлення системи корумпованих і стійких зв’язків між ними й певною злочинною групою (співтовариством).

Зіставлення інформації про кримінальну діяльність організованої злочинної групи й діяльності працівників правоохоронних органів окремого регіону дозволяє підтвердити або спростувати загальну версію про участь в організованій злочинній діяльності корумпованих працівників правоохоронних органів. У разі підтвердження зазначеної версії й виявлення шуканих ознак, отримана інформація може бути підґрунтям для висування приватних версій про участь в організованій злочинній діяльності певних співробітників правоохоронних органів.

Для висування зазначених приватних версій (що відображають більш низький рівень спільності) також необхідний аналіз зазначених раніше видів діяльності. Зокрема, аналіз кримінальної діяльності, що здійснюється певною організованою злочинною групою під час розслідування окремих кримінальних справ, дозволяє виявити наступні ознаки, які вказують на “витік” криміналістично значимої інформації через корумпованого працівника правоохоронних органів:

– здійснювані в ході розслідування слідчі дії й оперативно-розшукові заходи, незважаючи на їх ретельну на певному рівні планування й конспірацію, систематично не приносять позитивних результатів (злочинці обходять улаштовані засідки; у ході обшуків та інших слідчих дій, здійснюваних з урахуванням фактору раптовості, не вдається одержати якої-небудь істотної доказової інформації тощо);

– злочинці ховаються від слідства, переходячи на “нелегальне” положення, безпосередньо після того, як приймаються рішення про їх затримку або арешт;

– фіксуються факти надання злочинного впливу на “захованих” від злочинців носіїв криміналістично значимої інформації – співучасників, що дали “зінзавальні показання” свідків, потерпілих, аж до їхньої фізичної ліквідації;

– фіксуються факти відхилення злочинців від контакту з особами, впровадженими в злочинне середовище, штатними негласними співробітниками й

особами, що роблять їм сприяння на конфіденційній основі, а також факти злочинного впливу на даних осіб;

- відбувається “демонстрація можливостей” злочинної групи (співтовариства) з боку підозрюваних, обвинувачуваних, які “діляться” зі слідчим і оперативним співробітником відомостями, що становлять таємницю слідства;

- фіксуються “промовки” підозрюваних, обвинувачуваних у ході допитів і інших слідчих дій, коли вони необережно видають свою обізнаність щодо інформації, суворо обмеженому колу працівників правоохоронних органів;

- слідство одержує оперативну або доказову інформацію, яка прямо вказує на те, що в справі відбувається “витік” інформації через корумпованого співробітника.

Ознаки наявності корумпованого співробітника правоохоронного органа можуть бути виявлені також у ході аналізу діяльності працівників правоохоронних органів, причетних до розслідування в справі.

Так, на наявність у середовищі працівників правоохоронних органів “інформатора” злочинців можуть указувати наступні обставини:

- виявлення устроїв, що підслуховують, та інших устроїв, призначених для “зняття” і передачі інформації в службових приміщеннях, доступ у які стороннім заборонено;

- фіксація фактів несанкціонованого “внутрішнього” проникнення до баз даних (що є складовими комп’ютерних систем та інших носіїв) правоохоронних органів і копіювання секретної інформації;

- виявлення фактів зникнення, знищення, ушкодження, фальсифікації криміналістично-значущої інформації, що перебуває в розпорядженні слідства.

У разі виявлення перерахованих раніше ознак постає завдання щодо виявлення певного корумпованого працівника правоохоронних органів. У числі “індикаторів” можливої причетності конкретного працівника до здійснення дій, спрямованих на забезпечення безпеки злочинної групи, назвемо наступні ознаки:

- фіксується надмірний, невиправданий інтерес того або іншого працівника правоохоронних органів до інформації, робота з якою не викликається необхідністю виконання їм своїх обов’язків;

- фіксуються факти прийняття певним співробітником необґрунтованих, невмотивованих процесуальних рішень або розпоряджень, реалізація яких приводить до втрати важливої криміналістично-значущої інформації;

- фіксуються необґрунтовані або “неофіційні” контакти даного працівника правоохоронних органів з підозрюваними, обвинувачуваними й особами з їхнього оточення;

- працівник правоохоронного органу – керівник підрозділу створює організаційні, процесуальні або інші перешкоди в проведенні розслідування;

- має місце значне поліпшення матеріального становища певного співробітника правоохоронного органа і його близьких;

- фіксуються зміни в поведженні даного працівника правоохоронного органу – зовні невмотивована нервозність, тривога, підвищена дратівливість або зміна звичайної лінії поведження даної особи.

У плані проведення ранньої діагностики осіб, схильних до зрадництва, важливе значення займає аналіз комплексу психологічно уразливих характеристик особистості. “Накладання” зазначених раніше ознак на систему таких характеристик, виявлених у певної особи, допоможе прискорити процес виявлення корумпованого працівника правоохоронних органів. У зв’язку із цим, певний інтерес представляють деякі рекомендації, що втримуються в документах про методологію вербувальної роботи ЦРУ.

Аналізуючи зазначені рекомендації, консультант Служби зовнішньої розвідки Російської Федерації В. Кирпиченко зазначає, що особливу увагу в ході вербування, на думку фахівців ЦРУ, необхідно приділити фактам незадоволеності службовим становищем, сімейними відносинами, матеріальними труднощами, слідством яких є

стреси й психічні конфлікти, відчуття того, що досягнуті успіхи в роботі нібито не оцінюються [7].

Узагальнюючи соціально-психологічні характеристики перспективних об'єктів своїх вербувальних устремлінь або просто потенційних зрадників, американські фахівці виділяють їх наступні типи:

– “авантюрист” – орієнтується на досягнення максимального успіху будь-якими коштами, що бажають грати в житті більше істотну роль, що відповідає з погляду суб'єкта його даним;

– “месник” – орієнтований на відшкодування нанесеної йому образи, помста стосовно конкретних осіб або суспільства в цілому;

– “герой-мученик” – орієнтований на вирішення важливих життєвих проблем, на вихід з несприятливого для нього збігу обставин за будь-яку ціну [7].

Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що при розробці й перевірці версій про участь в організованій злочинній діяльності корумпованого працівника правоохоронного органу необхідний максимально зважений і об'єктивний підхід. Відомості про названі раніше групи ознак лише тоді можуть скласти інформаційну базу для висування зазначеної версії, коли вони утворюють певну систему, підтверджують один одного та не містять істотних протиріч. Необхідно пам'ятати про те, що сам факт обвинувачення в зрадництві (якщо воно навіть потім не підтвердиться), може викликати вкрай негативні наслідки, у тому числі – звільнення зі служби у правоохоронних органах високопрофесійних працівників. Варто також мати на увазі можливість провокацій з боку організованих злочинних груп, що вживаються для “нейтралізації” працівника правоохоронних органів, який активно протидіє організованій злочинності.

Список використаних джерел

1. Гуров А.И. Организованная преступность – не миф, а реальность. – М., 1990. – С. 19.
2. Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М., 1996. – С. 166.
3. Криминалистика: Расследование преступлений в сфере экономики / Под ред. В.Д. Грабовского, А.Ф. Лубина. – Ниж. Новгород, 1995. – С. 308.
4. Гега П.Т., Доля Л.М. Стан боротьби зі злочинністю і корупцією у сфері оподаткування // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): Наук. – практ. журнал. – К.: Міжвідомчий наук. – дослідн. центр з пробл. боротьби з орг. злочинністю, 2007. – № 12. С. 38–45.
5. Рекомендации ООН “Практические меры борьбы с организованной преступностью, выработанные Международным семинаром по борьбе с организованной преступностью”. – Суздаль, 1991.
6. Чернявський С., Джужа О. Криміналізація економіки України: сучасний стан, тенденції, напрями протидії // Право України. – 2005. – № 12. – С. 35–40.
7. Кирпиченко В. Предатели в разведке // Новости разведки и контрразведки. – 1995. – № 3–4.

The article is dedicated to the conceptual questions concerning the grounds for bringing up the versions concerning the participation in the organized crime activity of the corrupted workers of the law enforcement agencies.